

MÁRTON BÉLA

A szovátai református tiszteletes faragott kapui

Kulcsszavak: *KÁLI DÉNES; székelykapu; kapufaragás; kapuk díszítése*

Szováta központi részén, a református templom és a papilak előtt, 1942-től két igen szépen kimunkált kapu díszítette a bejáratot. A nagyméretű székelykapu a papilak homlokterében emelkedett 1942-1991 között. Nem veszett kárba, ma is áll, de 1991-re új helyre került, azóta az északi református temető főbejáratánál magasodik. Az átköltöztetést azzal indokolta néhai ANTAL SÁNDOR akkori református lelkész, hogy a hollandok hosszú és magas segélyszállító autója nem fért be alatta.

Előtte a szűk úton és az útkanyar tövében a roma lakosság zaklatása, lábatlanodása miatt nem lehetett kipakolni a sok tonnás segély szállítmányt. Emiatt a református tiszteletes arra kérte az 1991-es faragótábor idején BANDI DEZSŐ iparművészt, hogy tervezzen egy felül teljesen nyitott, ugyancsak szépen mintázott faragott kaput. A tervből valóság lett, a szarvasos-madaras sóvidéki hagyományú új, nyitott kapu bent díszíti a teret, KÁLI DÉNES lelkész ritka szépségű székelykapuja az új református temető bejáratánál példázza a tehetséges lelkipásztor fejlett esztétikai érzékét.

A két kapu létrejöttének előzményeiről Dr. KÁLI DÉNES bőrgyógyásztól ismerünk adatokat. Amint elmondta, az ő családja Hargita megyéből, Alsó-Sófalváról származik. Ott napjainkban is sok KÁLI nevezetű család él. Még csak három éves volt, amikor az édesapja meghalt. Az akkori nagykendi pap, SÁMUEL JÓZSEF a nagybátyja nevelte fel, és iskoláztatta. A gyermek kivételes technikai érzéke korán jelentkezett. Alig múlt tíz éves, amikor kislőrüsszel és bicskával cséplőgépet, hajót meg egyebeket faragott.

1926-tól Nagykend református papja lett. Fő hivatása mellett számos technikai és gazdasági feladatot oldott meg. Nagykenden neki volt először saját kezűleg összeszerelt, két lámpás rádiója (1932). A helyi református templom orgonáját rendbehozta, és felhangolta. A rádiós ismereteket autodidakta módon könyvekből szerezte. Abban az időben a nagykendi parókia udvarán nem volt kút, ezért a templomról és a papilakról csatornás rendszerrel összegyűjtötte az esővizet, betonból készült 3x3x3-as víztárolóba vezette, amelybe háromezer liternél is több víz fért el. Három szűrővel is ellátta a szerkezetet, és a családja ezt a vizet főzésre, mosásra, mosogásra használta hosszú időn át. A víztárolót a földre építette, ennek tetejére rózsakertet alakított ki, melyhez a rózsaszemeket az Enyed melletti FISCHER AMBRÓZI telepéről hozta, és saját maga oltotta be a vad töveket. Mindehhez oltott szátra falapocskákra ráírta, hogy milyen fajta rózsza lesz majd.

A régi nagykendi iskolán ő végezte a kőműves munkálatokat. A lakatos feladatokat is sikeresen megoldotta. Az 1930-as években hálából a nagybátyjának tartós

síremléket állított. A koporsó alakú köemlék négy sarkában négy bástyaszerű oszlopot öntött. A síremlék oldalába belevészte: „SÁMUEL JÓZSEF Református lelkész, volt 1848-as honvéd tűzmester”. Ha ledörzsöljük róla a mohát, a szöveg még ma is olvasható. Később saját kívánságára ugyanide temették őt is. PÉTERFFY LÁSZLÓ református lelkész, aki utána következett 1942-től összefoglalót írt róla „A mester, a mester fia” címen.

KÁLI DÉNES 1942-ben választott papként került Szovátára. Alkotó hajlamának éppen kedvezett, hogy a papilak és a templom elé éppen kapura volt szükség. Ismereteiben bízva már abban az évben hozzákezdett a nagyméretű székelykapu tervezéséhez, rajzolásához, faragásához. Száraz és bogmentes tölgyfából, népiesen „cserefából” dolgozott. A nagykapu méretei az alábbiak: külső szélesség: 494 cm, belső szélessége: 432 cm, székérbejárat szélessége belül: 312 cm, székérbejárat magassága belül: 310 cm, a gyalogbejáró szélessége: 90 cm, magassága a bolthajtás tetejéig 190 cm, a függőleges oszlopok szélessége: 27 cm, ezeknek vastagsága 10,5 cm, a két kapuszárny magassága közepén 284 cm, ebből tömör fenyőfa deszka 105 cm, magasan, léces felsőrész 150 cm, a szemöldökfa hossza 524 cm, annak szélessége 25 cm. A tetőszerkezetet két sor zsindegy fedí, két vége gömbölyödő. A szerkezet hat szarvon nyugszik, a szarvak méretei: 64x9x7 cm. A gyalogbejáró fölött 90x90 cm. nagyságú úr volt. A mester ide 10x4 cm, vastag osztókeretet helyezett. Kialakult egy négyszögű nyílás 42x40 cm mérettel. Mindenik sarokba díszítő elemeket rögzített. A tetőszerkezet csúcscsúcsai 5x5 cm tölgyfából készültek, ezek a tetővonal fölé 22 cm magasságba emelkednek. A homlokzatot tíz galambdúc teszi hagyományossá. A kengyel alakú galambdúccok 18 cm széles deszkába mélyednek. A galambdúccok alatt elől és hátul fogazott szegőléc nyúlik. E lécs a fogakkal együtt 7 cm széles. A sarokkötéseket 42 sisakos faszeg rögzíti a tartóoszlopokhoz. Ezek a lesarkalt, díszített faszegek 5 cm magasságba emelkednek ki a kapusíkból. Erősek is, ugyanakkor növelik a kapu plasztikai hatását.

A három függőleges kapuoszlop felületét gazdag díszítő faragás árasztja el. A virágindás dísz alulról füles kancsóból indul ki. Miként a hagyományos udvarhelyszéki kapukon, ezen is lefele kanyarog a viráginda, de úgy, hogy közben egyik ága lefele visszafordul, és szabályos kört alkot. A kör belső terét négy elemből álló tulipáncsokor, vagy más stilizált virágcsokor tölti ki. A legfelső körben egyetlen stilizált tulipán és annak hajló levelei díszlenek. A kanyargó indák, és egyben körök közötti kisebb üreket szépen ívelő kacsok töltik ki kedvező esztétikai hatással. A fölele kanyargó virágdísz életfának is tekinthető, hiszen a kompozíció virágelemei sokféleké, az élet gazdagságát is érzékeltetik. A felfutó virágdíszeket az oszlop két szélén simán hagyott két szalag fogja keretbe, mely egyben felfokozza a faragott díszek hatását. Mindkét kapun megfigyelhető, hogy a virágok nem naturálisak, hanem a körvonaluk kis lapokra, vonalakra bontott. De mindezt fejlett esztétikai érzékkel, sikeresen oldotta meg a művész, a hatásuk kedvező és egyedi jelleget kölcsönöz KÁLI DÉNES kapuinak. Egyediségét fokozzák azok a díszesen alakított „sisakos faszegek”, amelyekről már fennebb szó volt.

A négy áttérés a gyalogbejáró fölött nem sívár, nem egyenes, hanem hólyagos kiugrások és körre emlékeztető formák teszik változatossá. A boltív fölötti függőleges oszloprészt két-két önálló rozetta is díszíti. A négy rozetta között nagy számokkal van bevésve 1942, amely a faragás évét rögzíti. A szemöldökfára ezt véste a faragó: „Békesség Istentől!”. A kapu nyugati, papilak felőli oldalán lévő

felső zsindelesor 6 cm különbséggel, egyenként elhegyesedve fennebb emelkedik a födél gerincénél, így az eső ellen is jobban védi, ugyanakkor gazdagabbá teszi a látványt.

A kiskapu vagy gyalogkapu a templom délkeleti homlokzata előtt látható. Méretei: külső szélesség: 205 cm, belső szélessége: 153 cm, magassága a födéllal együtt: 310 cm, oszlopvastagsága: 11 cm, oszlop szélessége: 28 cm, belső magassága: 195 cm, magasság a szemöldökfával együtt a födélig: 220 cm, a zsindelezett tető az alján: 285 cm. A tetőt hat sor zsindelel fedí, a sorokból 13-15 cm látszik. A zsindelelapok alul egyenként hegyezetttek, így csipkézett látványt nyújtanak. A tetőn lévő nyugati zsindelesor 8 cm, nagyobb magasságban helyezkedik el. A kihegyezett tetőzsindelek sorba állítva ritmuskeltőek. Fent a gerinc két végén egy-egy függőleges állású faragott csúcspdíz emelkedik 28 cm magasán. A legfelső elem tulipán, alatta András-kereszt, lefele pedig sima. A zsindelel eresze alatt négy galambdúc sötétlik. A tetőzet alsó szélén fogazott párkány fut körbe. A két csúcspdíz külső szélétől a távolság 160 cm. A szemöldök gerendára négy tölgyfaszarvat erősítettek, ezeken nyugszik a tetőszerkezet. A négy szarv méretei egyenként 100x9,5x7,5 cm.

A két függőleges oszlopot egy pár szép ívű kötés kapcsolja össze, tehát ez is kötött kapu. E kettőt a homlokzaton a mester egy színbe hozta az oszlopokkal, és a szemöldökfával. A rögzítést két-két díszes sisakú faszeg végezte el. A kiskapu két díszes oszlopát kívül izléses szegőminta fogja körbe, és ez fent boltívesen keretbe foglalja az alábbi bibliai idézetet is: „C zsoltár 2. v. Ó kapuin menjete be hálát adván szívetekben. Jertek menjünk szent házába, teljes szívvel őt imádván!“. Az idézet betűi szép formájúak, egyediek. A betűk mellől a készítő kivéste a fát, így kalligrafikus hatással kidomborodik a szöveg.

A boltíves szegőmintáról elmondhatjuk, hogy a népi ékrovásos díszítéssel van rokonságban, viszont itt az esztétikai hatása magas szintű. A boltívesen hajló szegőmintán kívül csak két-két sisakos faszeg esik kívül, ezek rögzítik a szemöldökfába nyúló függőleges oszlopok csapjait. Az elmúlt évtizedek folyamán mindkét kapu sötétét barnára színeződött, azonban még így is érvényesül szépsége, és a kalligrafikus írású szöveg kedvező hatása.

Arról sem feledkezhetünk meg, hogy KÁLI DÉNES református lelkész figyelemreméltóan festett és szobrászkodott. A fiától tudjuk, hogy teológiai hallgató korában anatómia kurzusokra járt, és ezeket a megszerzett ismereteket állatalakos képein hasznosította. A festményei, szobrai értékelésére nem vállalkozom. Csak annyit írhatok róluk, hogy jómagam is szívesen lennék a gazdjuk. Orvos fia tájékoztatása szerint, képei láthatóak saját lakásán, KATONA IBOLYÁNÁL, SZABÓ GIZELLA tiszteletes asszonynál, és a néhai SZABÓ MIHÁLY tanár családjánál. Sokirányú tehetségénél maradva, meg kell említenünk, hogy elbeszélései, novellái is élvezetes olvasmányok. Számos írása jelent meg mind az egyházi, mind a világi lapokban. A művészi érzékű lelkész 1962. június 29-én szívinfarktusban elhunyt, de becses alkotásai napjainkban is megtalálhatóak, a fürdőváros lakói neves emberek között tartják számon, a nagykendői sírhantjához a fia állított emléket.

